

Dejtonski mirovni sporazum i međunarodna zajednica

Remzija Kadrić

Internacionalni Univerzitet, Travnik

Sažetak

Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini potpisali su Republika Bosna i Hercegovina, Republika Hrvatska i Savezna Republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) dana 14. decembra 1995. godine u Parizu (prethodno je 21. novembra iste godine taj Sporazum parafiran u Dejtonu (SAD)), te je on u kolokvijalnoj upotrebi kao Dejtonski mirovni sporazum.

Mirovni sporazum su posvjedočili, svojim potpisima, predstavnici međunarodne zajednice i to: Evropske Unije, Francuske, Njemačke, Velike Britanije, Ruske Federacije i SAD-a.

Tema ove kratke studije je analiza odnosa te međunarodne zajednice prema Bosni i Hercegovini, kao međunarodno priznatoj državi, članici UN-a, i to sa aspekta uzajamne odgovornosti u provođenju istog sporazuma.

Polazeći od činjenice da država BiH, funkcionise prema Aneksu IV (Ustav BiH) u okvirima Dejtonskog mirovnog sporazuma, u ovoj analizi se ukazuje na neke specifičnosti, uvjete, te uzročno-posljedične veze funkcioniranja države, te objektivna opravdanja zadržavanja OHR-a u nadležnostima koje ima prema Mirovnom sporazumu.

Ključne riječi: Dejtonski mirovni sporazum, Međunarodna zajednica, Visoki predstavnik za BiH, Aneks X Mirovnog sporazuma za BiH (Sporazum o civilnom provođenju mirovnog rješenja), Vijeće za implementaciju mira (PIC), Aneks IV (Ustav BiH), “Bonska ovlaštenja”.

Uvod

Mirovni sporazum u Dejtonu (SAD) je bio rezultat jednog sveobuhvatnog pregovaračkog procesa koji je sklopljen u specifičnim uvjetima, nakon dvadeset dana intenzivnih, širokih i veoma kompleksnih pregovora u kojima su, prije svega SAD, a i Kontakt-grupa, bili jedni od aktivnih učesnika pregovaranja, kao treća strana. Pod vodstvom američke administracije, međunarodna zajednica je preuzela ulogu medijatora od početka pregovora do njihova kraja.

Jedna od važnih karakteristika, tog mirovnog procesa, kada je u pitanju način pregovaranja od strane međunarodne zajednice, je bila primjena različitih diplomatskih metoda i taktika, upotreba određenih metoda pritiska na pregovarače, korištenje informativne tehnologije, kao i snažna uloga pojedinaca u nuđenju konačnih rješenja.

Opšti okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini je rezultat komplikovanog i kompleksnog diplomatskog angažmana aktera međunarodne zajednice i domaćih političkih predstavnika tog vremena. Tokom pregovora je korištena diplomatska taktika poznata kao “šatl diplomatija” koju je primjenjivao Henri Kisindžer za vrijeme pregovora između Egipta i Izraela 1974. godine. Ova diplomatija, poznata je kao brza diplomatija, uz očiti pritisak medijatora među pregovaračkim stranama.

Dejton je određen kao mjesto pregovora da bi “balkanski pregovarači bili što je moguće više udaljeni od Evrope i krvavog rata” i da bi “Bosna dobila priliku da se okrene od ratnog užasa ka obećanom miru”, isticao je tadašnji američki predsjednik Bil Klinton.

Imajući u vidu da je Dejtonski mirovni sporazum sklopljen uz snažan pritisak medijatora međunarodne zajednice, u samom Mirovnom sporazumu je uspostavljen poseban Aneks X (Sporazum o civilnom provođenju mirovnog rješenja) kojim se regulišu obaveze međunarodne zajednice prema Bosni i Hercegovini.

Anex X Mirovnog sporazuma (Sporazum o civilnom provođenju mirovnog rješenja)

Nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, u Londonu je 8. i 9. 12. 1995., održana Konferencija o provođenju mira čiji je cilj bio mobilizirati međunarodnu podršku za provođenje Sporazuma. Sastanak

je rezultirao uspostavom Vijeća za provedbu mira (PIC) a koji se sastoji od 55 država i organizacija koje na različite načine pružaju podršku mirovnom procesu – osiguravajući finansijska sredstva, dajući trupe u sastav EUFOR-a, ili direktno provodeći operacije u Bosni i Hercegovini. U PIC-u je također uključen jedan broj posmatrača koji se mijenjaju.

Nakon Londonske konferencije, PIC se na ministarskom nivou sastao još pet puta da bi razmotrio postignuti napredak i definirao ciljeve provođenja mira za predstojeći period: u junu 1996. u Firenci; u decembru 1996. ponovo u Londonu; u decembru 1997. u Bonu; te u decembru 1998. u Madridu i u maju 2000. u Bruxellesu.¹

Londonska konferencija o provođenju mira je, također, dovela do uspostave Upravnog odbora Vijeća za provođenje mira koji, pod predsjedanjem visokog predstavnika, funkcionira kao izvršni organ PIC-a.²

¹ Članice i sudionici PIC-a: Albanija, Austrija, Belgija, Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Češka Republika, Danska, Egipat, Finska, Francuska, Grčka, Hrvatska, Irska, Italija, Japan, Jordan, Kanada, Kina (povukla se u maju 2000), Luksemburg, Mađarska, Malezija, Maroko, Nizozemska, Norveška, Njemačka, Oman, Pakistan, Poljska, Portugal, Rumunija, Ruska Federacija, Saudijska Arabija, Savezna Republika Jugoslavija (sada države Srbija i Crna Gora), Sjedinjene Američke Države, Slovačka Republika, Slovenija, Španjolska, Švedska, Švicarska, Turska, Ukrajina, i Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske; visoki predstavnik, Arbitražno vijeće za Brčko (rasformirano 1999. nakon objavljivanja konačne odluke o statusu Brčkog), EVropska banka za obnovu i razvoj (EBRD), Ujedinjeni narodi (UN), Vijeće Evrope, visoka komisija, Međunarodni komitet Crvenog križa (ICRC), Međunarodni tribunal za zločine počinjene na prostoru bivše Jugoslavije (ICTY), Međunarodni monetarni fond (IMF), Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (OESS), Prelazna uprava UN-a u istočnoj Slavoniji (UNTAES; ukinuta u januaru 1998.), Sjevernoatlantski savez (NATO), Svjetska banka, Ujedinjeni komesar UN-a za ljudska prava (UNHCHR), i visoki komesar UN-a za izbjeglice (UNHCR). Navedeno prema: <http://www.ohr.int/pic/default>

² Dosadašnji promatrači PIC-a: Australija, Središnja banka Bosne i Hercegovine, Estonija, Evropska investicijska banka (EIB), Island, Južna Afrika, Kneževina Lihtenštajn, Latvija, Litvanija, Međunarodna federacija društava Crvenog križa i Crvenog polumjeseca (IFRC), Međunarodni medijator za Bosnu i Hercegovinu, Međunarodna organizacija za migracije (IOM), Novi Zeland, Ombudsman za ljudska prava u Bosni i Hercegovini, Posebni koordinator Pakta stabilnosti za Jugoistočnu Evropu i Sveta stolica. Navedeno prema: <http://www.ohr.int/pic/default>.

Upravni odbor Vijeća za implementaciju mira (PIC)

Članice Upravnog odbora su: Francuska, Italija, Japan, Kanada, Njemačka, Rusija, Sjedinjene Američke Države, Velika Britanija, Predsjedništvo Evropske unije, Evropska komisija i Organizacija islamske konferencije (OIC) koju predstavlja Turska.

Upravni odbor Visokom predstavniku daje političke smjernice. U Sarajevu, Visoki predstavnik predsjedava sedmičnim sastancima ambasadora zemalja i organizacija članica Upravnog odbora u Bosni i Hercegovini. Pored toga, Upravni odbor se na nivou političkih direktora sastaje tri puta godišnje. Na sastancima Upravnog odbora PIC-a primjetne su razlike o određenim pitanjima implementacije Mirovnog sporazuma, ovisno od tradicionalne političke naklonjenosti pojedinih država pojedinim etničkim grupacijama u Bosni i Hercegovini. U principu Rusija najčešće zagovara rješenja iza kojih stoje srpski političari iz RS-a, dok, npr., SAD, Engleska i Turska više zagovaraju rješenja koja idu u pravcu jačanja suvereniteta Bosne i Hercegovine i elemenata njene državnosti.

Politički direktori Upravnog odbora Vijeća za provedbu mira su na sastanku u Briselu 26. i 27. februara 2008. godine utvrdili zahtjeve koje organi Bosne i Hercegovine trebaju ispuniti prije zatvaranja OHR-a. Ovi zahtjevi su jasno postavljeni i odobreni od strane Upravnog odbora Vijeća za provedbu mira, a organi Bosne i Hercegovine već su ih prethodno prihvatili. Ciljevi koje organi Bosne i Hercegovine trebaju ispuniti prije zatvaranja OHR-a su: prihvatljivo i održivo rješenje pitanja raspodjele imovine između države i drugih nivoa vlasti; prihvatljivo i održivo rješenje za vojnu imovinu; potpuna implementacija konačne odluke za Brčko; fiskalna održivost (promovirana putem Sporazuma o utvrđivanju stalne metodologije za utvrđivanje koeficijenata za raspodjelu sredstava Uprave za indirektno oporezivanje i osnivanje Nacionalnog fiskalnog vijeća) i zaživljavanje vladavine prava (demonstrirano putem usvajanja Državne strategije za ratne zločine, donošenjem Zakona o strancima i azilu i usvajanjem Državne strategije za reformu sektora pravosuđa).

Pored ovih ciljeva, Upravni odbor Vijeća za provedbu mira je također utvrdio dva uvjeta koja treba ispuniti prije zatvaranja OHR-a, a to su: potpisivanje (Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju – SSP) i pozitivna procjena situacije u Bosni i Hercegovini od strane Upravnog

odbora Vijeća za provedbu mira zasnovana na punom poštivanju Dejtonskog mirovnog sporazuma.³

Glavna prepreka zatvaranju OHR-a i tranziciji ka priključenju u EU leži u činjenici da još nisu ispunjeni svi uvjeti iz paketa koje je postavila Evropska unija pred Bosnu i Hercegovinu.

Politički direktori Upravnog odbora Vijeća za provedbu mira (PIC) održali su sastanak u Sarajevu 12. i 13. 12. 2011. g., razmotrivši izazove sa kojima će se Bosna i Hercegovina suočavati u 2012. godini. Upravni odbor Vijeća za provedbu mira pozdravio je ojačanu ulogu EU u Bosni i Hercegovini nakon dolaska novog šefa Delegacije EU / posebnog predstavnika EU koji predvodi aktivnosti u pružanju podrške Bosni i Hercegovini u vezi pitanja koja se odnose na EU. Odbor je također pozdravio i tijesnu saradnju koja je uspostavljena između predstavnika ojačanog prisustva EU, drugih aktera unutar međunarodne zajednice i Visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini, čiji je mandat usmjeren na provedbu Dejtonskog mirovnog sporazuma.

Upravni odbor je pozvao političke lidere i izabrane predstavnike da prepoznaju hitnost situacije i ispune svoje obaveze, te da intenziviraju dijalog kako bi se postigao kompromis bez daljnjeg odlaganja u cilju poduzimanja, između ostalog, i drugih aktivnosti na ispunjavanju zahtjeva koji će osigurati napredak ka EU integracijama.

Visoki predstavnik za Bosnu i Hercegovinu

U okviru Sporazuma o civilnom provođenju Mirovnog rješenja, postavljan je Visoki predstavnik za Bosnu i Hercegovinu. U članu 1, piše: "Strane su saglasne da će sprovođenje civilnih aspekata Mirovnog rješenja obuhvatiti široku lepezu aktivnosti, uključujući nastavljanje humanitarne pomoći dokle god to bude potrebno, obnovu infrastrukture i ekonomsku obnovu, uspostavljanje političkih i Ustavnih institucija u Bosni i Hercegovini, unapređenje poštivanja ljudskih prava i povratak raseljenih lica i izbjeglica i održavanje slobodnih i pravednih izbora u skladu sa rasporedom u Aneksu III Opšteg okvirnog sporazuma. Značajan broj međunarodnih organizacija i agencija bit će pozvan da pruži pomoć.

³ http://www.ohr.int/ohr-info/gen-info/default.asp?content_id=46775

Imajući u vidu složene uvjete sa kojima su suočene, Strane traže da se odredi Visoki predstavnik koji će biti imenovan u skladu sa relevantnim rezolucijama Savjeta bezbjednosti UN u cilju olakšavanja napora Strana i pokretanja i, po potrebi, koordinacije aktivnosti organizacija i agencija uključenih u civilne aspekte Mirovnog rješenja, izvršavanjem dole navedenih zadataka koji su im povjereni Rezolucijom Savjeta bezbjednosti UN.“

U članu 2. određuje se mandat Visokog predstavnika u kojem se izričito navodi da će Visoki predstavnik:

- „Nadgledati sprovođenje Mirovnog rješenja;
- održavati tijesne kontakte sa Stranama da bi one u potpunosti poštovale sve civilne aspekte Mirovnog rješenja i visoki nivo saradnje između njih i organizacija i agencija koje učestvuju u tim aspektima;
- koordinirati aktivnosti civilnih organizacija i agencija u Bosni i Hercegovini u cilju obezbjeđenja efikasnog sprovođenja civilnih aspekata Mirovnog rješenja. Visoki predstavnik će poštovati njihovu autonomiju u okviru njihovog djelokruga rada, dok će im, po potrebi, davati opšte smjernice o uticaju njihovih aktivnosti na sprovođenje Mirovnog rješenja. Od civilnih organizacija i agencija se traži da pruže pomoć Visokom predstavniku u vršenju njegovih / njenih odgovornosti, pružanjem svih informacija relevantnih za njihove operacije u Bosni i Hercegovini;
- olakšati, ukoliko procjeni da je to potrebno, prevazilaženje svih teškoća koje nastanu u vezi sa civilnim sprovođenjem;
- učestvovati na sastancima organizacija donatora, posebno onim koji budu posvećeni pitanjima rehabilitacije i obnove;
- periodično izvještavati Ujedinjene nacije, Evropsku uniju, SAD, Rusku Federaciju i druge zainteresirane vlade, strane i organizacije o napretku u provođenju Mirovnog Sporazuma u vezi sa zadacima, predviđenim u ovom Sporazumu;
- davati smjernice i primati Izvještaje od Komesara za međunarodne policijske snage ustanovljene u Aneksu XI Opšteg Okvirnog sporazuma.“

Primjena "Bonskih ovlaštenja" Visokog predstavnika u nekim konkretnim slučajevima

Pored navedenih ovlaštenja sprovođenja civilnog aspekta Opšteg okvirnog sporazuma, dodatna ovlaštenja su data Visokom predstavniku, na sjednici Vijeća za implementaciju mira (PIC) koja je održana u Bonu 9. i 10. decembra 1997. godine, a poznata su kao "Bonska ovlaštenja".

„Bonska ovlaštenja“ imaju za cilj da „olakšavaju rješavanje ranije navedenih problema, donošenjem obavezujućih odluka, kada se ocijeni da je neophodno o određenim pitanjima, uključujući (paragraf c, nadalje) mjere da osigura provođenje Mirovnog ugovora u Bosni i Hercegovini i njenim entitetima, što može uključivati aktivnosti protiv osoba koje obavljaju javne funkcije.“

U vrijeme kada je funkciju Visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu vršio Carlos Westendorp, on je donio 8. oktobra 1998. godine jednu takvu odluku:

„Gospodine, sa velikim nezadovoljstvom sam čuo Vaš komentar koji ste 5. oktobra dali na konferenciji za štampu, a koji se tiče rezultata izbora, kao i situacije na Kosovu. Smatram da Vaša izjava o Kosovu predstavlja prijetnju za sigurnost međunarodne zajednice i podstiče nasilje. Vaši komentari o izborima predstavljaju čisti pokušaj da se naruši implementacija Dejtonskog mirovnog procesa. Vaše aktivnosti su, jednostavno rečeno, neprihvatljive. Ja sam jasno ponavljao da neću tolerisati nastavak aktivnosti onih koji opstruiraju implementaciju Dejtonskog sporazuma. Niti ću tolerisati komentare, čiji je cilj izazivanje nasilnog ponašanja i provociranje političkih tenzija. U prošlosti sam jasno dao do znanja da se neću ustručavati koristiti Bonska ovlaštenja da smijenim ekstremistički nastrojene zvaničnike. Na ovaj, formalni način Vas obavještavam, što predstavlja i samo ovo pismo, da ste u skladu s autoritetom koje mi je dalo Bonsko Vijeće za Implementaciju mira, smijenjeni kao član novoizabrane Narodne skupštine Republike Srpske. Zabranjeno Vam je dalje obavljanje službenih pozicija u Bosni i Hercegovini.“⁴

⁴ www.ohr.int

Iste godine je doneseno još pet odluka o smjenama, a naredne 1999. godine Visoki predstavnik je donio 32 odluke o smjenama sa javnih funkcija određenih izabranih funkcionera.

U jednoj Odluci se, između ostalog, ističe:

„Direktno, vezano za povratak raseljenih osoba i izbjeglica, općinska administracija pod Vašim vodstvom, je pokazala neprihvatljivo odugovlačenje ili neaktivnosti kada se dolazilo do pitanja legislative, vezane za imovinu Federacije Bosne i Hercegovine i u tom smislu bismo željeli skrenuti pažnju na relevantne dijelove Federalnog krivičnog zakonodavstva uspostavljene sa ciljem zaštite prava izbjeglica.“

Godine 2001. tadašnji Visoki predstavnik za Bosnu i Hercegovinu Wolfgang Petrisch je u jednoj svojoj odluci o smjeni naveo:

„Zabranjuje mu se obavljanje bilo koje službene, izborne ili imenovane javne funkcije, kao i učestvovanje u izborima i rad unutar političkih stranaka...“.

U drugom stavu odluke ističe:

„Ova Odluka ima neposredan efekat i ne zahtijeva nikakve dalje proceduralne korake“.

A u prethodnoj 2000. godini, Petrisch je donio 28 odluka o smjenama određenih pojedinaca sa pozicija različitih javnih funkcija.

Dok je vršio funkciju Visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu, Paddy Ashdown je donio 91 odluku o smjenama, a u 2004. godini je smijenio 59 funkcionera, od čega su većina bili iz Republike Srpske. U 2005. godini su donešene 34 odluke, od kojih 3 predstavljaju smjene i zabrane obavljanja dužnosti, ograničenje, a 30 ukidanje prethodno izrečenih zabrana.

U vezi sa ovlaštenjima Visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu, Venecijanska komisija je zauzela sljedeći stav:

„Komisija cijeni činjenicu da je to što je Visoki predstavnik koristio “Bonska ovlaštenja“ bilo korisno za BiH i za njene građane, a i neophodnost nakon krvavog rata. Međutim, ovakva praksa ne odgovara demokratskim principima, kada se koristi bez zakonskog postupka i mogućnosti pravosudne kontrole. Vremenom njeno opravdanje

postaje upitnije. Komisija, shodno tome, poziva na progresivno i postepeno isključivanje ovih ovlaštenja i na uspostavu savjetodavnog panela nezavisnih pravnika za odluke koje se direktno tiču prava pojedinaca, do kraja takve prakse. Mada BiH još uvijek treba dosta usmjeravanja od međunarodne zajednice, ono bi se moglo pružati i suptilnijim sredstvima. U ovom trenutku je Visoki predstavnik i Specijalni predstavnik Evropske unije. Ako bi on zadržao samo ulogu Specijalnog predstavnika EU, uporedivu sa praksom u “bivšoj jugoslovenskoj republici Makedoniji”, to bi omogućilo da se uloga Visokog predstavnika transformira od onoga koji donosi odluke, u ulogu medijatora. Interes naroda BiH za evropske integracije trebao bi osigurati djelotvornost ove uloge.⁵

I pored toga, uzimajući u obzir spomenuti stav Venecijanske komisije, mora se ocijeniti da je uspostava i ovlaštenje Visokog predstavnika međunarodne zajednice (OHR) još uvijek glavni garant minimalnog funkcioniranja institucija države Bosne i Hercegovine.

Cijeneći relevantnim stajalište Venecijanske komisije da je korištenje tzv. “Bonskih ovlaštenja” bilo “korisno” za Bosnu i Hercegovinu i njene građane, ovdje izvodimo zaključak da se i elementarna zaštita ljudskih prava može osigurati ukoliko aktivno i dalje funkcioniraju ovlaštenja Visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu.

Zaključak

Obaveza Međunarodne zajednice u pogledu provođenja Dejtonskog mirovnog sporazuma, jasno je ustanovljena Aneksom X tog Sporazuma (Sporazum o civilnom provođenju mirovnog rješenja). Pored uvjeta za zatvaranje OHR-a, koje je Vijeće za implementaciju mira samo sebi postavilo, smatramo da bi se morao poslati glavni uvjet za gašenje OHR-a a to je potpuna implementacija svih aneksa Mirovnog sporazuma, a pogotovo Aneksa VI (Sporazum o ljudskim pravima), Aneksa VII (Sporazum o izbjeglicama i raseljenim licima), Aneksa IX (Sporazum o osnivanju javnih korporacija), kao i izmjene diskriminirajućih odredaba u Aneksu IV (Ustav Bosne i Hercegovine).

⁵ Pogledati: “Mišljenje o ustavnoj situaciji u Bosni i Hercegovini i ovlaštenjima Visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu (EVROPSKA KOMISIJA ZA DEMOKRATIJU KROZ PRAVO); Venecijanska komisija, mart, 2005 – CDL-AD (2005) 004”.

Ključne reforme koje su do sada provedene u Bosni i Hercegovini bile su rezultat snažnog pritiska međunarodne zajednice (izmjene entitetskih ustava u pogledu implementacije Odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine o tzv. konstitutivnosti naroda na cijelom području Bosne i Hercegovine, uspostava jedinstvenih oružanih snaga Bosne i Hercegovine, zatim formiranje raznih agencija u cilju bržeg i efikasnijeg funkcioniranja institucija Bosne i Hercegovine i sl.). Svjedoci smo sadašnje “namjerne” neaktivnosti međunarodne zajednice putem OHR-a u provođenju Mirovnog sporazuma, a čiji su rezultati očiti zastoji u reformama i priključenju Bosne i Hercegovine u EU i euroatlanske integracije.

Iz kratke analize ovog rada sasvim je jasno utvrđeno da se ovakav kompleksan mirovni sporazum može čitati, tumačiti i provoditi samo kao cjelina i da je u provođenju takvog sporazuma uloga Međunarodne zajednice neophodna od samog početka do kraja njegova provođenja.

DAYTON PEACE AGREEMENT AND THE INTERNATIONAL COMMUNITY

Remzija Kadrić

Summary

The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina was signed by the Republic of Bosnia and Herzegovina, Croatia and the Federal Republic of Yugoslavia (Serbia and Montenegro) on 14 December 1995 in Paris (previously 21 November of the same year the Agreement was initialed in Dayton (USA), and it is known in colloquial use as the Dayton peace agreement.

The peace agreement was witnessed and signed by the International Community, namely: the European Union, France, Germany, Great Britain, the Russian Federation and the United States. The subject of this short study is to analyze the relations of the International Community towards Bosnia and Herzegovina as an internationally recognized state, a member of the UN, all this in terms of a mutual responsibility in the implementation of the Agreement. Starting from the fact that the state of Bosnia and Herzegovina operates under Annex IV (Constitution of Bosnia and Herzegovina) within the framework of the Dayton Peace Agreement,

this analysis points to some specific conditions, cause-effect relationships of functioning of the state, as well as to objective justification to keep the OHR in jurisdictions that it has under the Peace Agreement.

Key words: The Dayton Peace Agreement, International Community, High Representative for Bosnia and Herzegovina, Annex X of the Peace Agreement for Bosnia and Herzegovina (Agreement on the civilian implementation of the peace settlement), the Peace Implementation Council (PIC), Annex IV (Constitution of Bosnia and Herzegovina), “Bonn powers”.

Literatura

- Begić, Kasim, *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Dejtonskog sporazuma*, Sarajevo, 1997. godine;
- Duvnjak, Nedžad, *Ogledi o Dejtonskoj Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 2004. godine;
- Lukić, Vladimir i Popović, Vitomir: *Dokumenti Dejton-Pariz*, Banja Luka, 1996. godine;
- Dejtonski mirovni sporazum sa aneksima;
- Hartman, Florance, *Mir i kazna*, Bošnjački institut, 2008. godine;
- Holbruk, Ričard, *Kako završiti rat*, TKP Šahinpašić, Sarajevo, 1998. godine;
- www.ohr.int (Međupresuda Haškog tribunala Slobodanu Miloševiću).